

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

УДК 378:377.1.13:33

Наталія Ліба, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування
Діана Максименко, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування
Василь Головачко, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування
Оксана Королович, старший викладач кафедри обліку та оподаткування
Мукачівського державного університету

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

Вимогою сучасного суспільства до системи вищої освіти є ефективна професійна підготовка майбутнього фахівця, який зможе легко пристосуватися до мінливих умов сьогодення та бути конкурентоспроможним на ринку праці.

У статті виявлено специфіку професійної компетентності фахівців економічного профілю, що виступає провідною передумовою ефективності їх професійної діяльності в умовах сучасного динамічного суспільства з ринковою економікою. Досліджується сутність поняття “компетентнісний підхід”.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, компетентності майбутніх економістів, вища освіта.

Лит. 6.

Наталья Либа, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения
Диана Максименко, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения
Василий Головачко, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения
Оксана Королович, старший преподаватель кафедры учета и налогообложения
Мукачевского государственного университета

РОЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ С ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ “ЭКОНОМИКА”

Требованием современного общества к системе высшего образования является эффективная профессиональная подготовка будущего специалиста, который сможет легко приспособиться к меняющимся условиям настоящего и быть конкурентоспособным на рынке труда.

В статье выявлена специфика профессиональной компетентности специалистов экономического профиля, что выступает ведущей предпосылкой эффективности их профессиональной деятельности в условиях современного динамичного общества с рыночной экономикой. Исследуется сущность понятия “компетентностный подход”.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, компетентности будущих экономистов, высшее образование.

Natalya Liba, Ph.D., (Economy), Associate Professor of the Accounting and Taxation Department
Diana Maksumenko, Ph.D., (Economy), Associate Professor of the Accounting and Taxation Department
Vasyl Holovachko, Ph.D., (Economy), Associate Professor of the Accounting and Taxation Department
Oksana Korolovych, Senior lecturer at the Accounting and Taxation Department
Mukachevo State University

THE ROLE OF COMPETENCE APPROACHES IN THE PROCESS OF TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF ECONOMY

An effective training of future professional, who can easily adapt to the changing conditions of today and be competitive in the labor market, is the main demand of modern society concerning the higher educational system.

The article identifies the specific professional competence of experts in economics, which serves as a leading precondition of their professional effective activities in the modern dynamic society with a market economy. The article investigates an essence of the concept “competence approach”.

Keywords: a competence, the competence approach, competence of future economists, higher education.

Постановка проблеми. XXI століття характеризується відкриттям кордонів, посиленням конкуренції на ринку праці, міграцією фахівців, процесами інтернаціоналізації та глобалізації економіки. Більшість країн світу переходить до демократизації, ринкової економіки та інформатизації суспільства. Зазначені зміни потребують оновлення

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

економічної освіти та приведення її у відповідність до потреб інтеграції світового та європейського освітніх процесів. Такий перехід має забезпечуватись побудовою освітньої діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ) на компетентнісних засадах, що передбачають самостійність суб'єкта в процесі професійної діяльності, посилення практичної орієнтованості освіти, відображення особистісних якостей фахівців, випереджувальну якість освіти; орієнтацією навчальних програм на формування основних ключових компетенцій, зокрема, їх термінологічної складової, створення ефективних механізмів упровадження; використанням інтерактивних технологій у процесі формування основних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблему аналізу і розвитку професійної компетентності сучасного фахівця та її складових розглядали І. Зимня, І. Зязюн, М. Вачевський, Н. Ничкало, О. Овчарук, Л. Дибкова, Дж. Равен, А. Хуторський та інші.

Значним внеском у розробку проблеми формування професійної компетентності економістів вважаємо присвячені різним аспектам компетентнісного підходу праці І. Зимньої, В. Шадрикова, Ю. Фролова (застосування компетентнісного підходу до освіти), М. Алмазової, А. Губи, Н. Мушинської, М. Нечаєва, Г. Різницької, С. Трішиної (теоретичні основи різних видів компетентності), В. Золотова, О. Овчарук, Л. Степашкиної, К. Шапошникова (освітні компетенції).

Незважаючи на наявність праць науковців і практиків із проблеми формування компетентності майбутніх фахівців, проблема формування компетентності в студентів економічних ВНЗ залишається недостатньо розробленою.

Формування цілей статті. Метою даної статті є огляд проблем освіти з точки зору компетентнісного підходу до підготовки майбутніх економістів, зіставлення різноманітних поглядів на визначення понять “компетентність” та “компетенція”, з'ясування сутності компетентності, виявлення основних компонентів структури професійної компетентності майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу. Поняття “професійна компетентність” увійшло в вітчизняну науково-педагогічну термінологію у 80-ті роки минулого століття з праць Ю. Бабанського, С. Баранова, В. Сластьоніна, які вважали її складовою професіоналізму. Звертаючись до витоків понять зазначимо, що термін “компетенція” походить від латинського *competens*,

що означає “здатний”, або від латинського *competere* “досягти, відповідати. У перекладі з англійської “компетенція” – *competence* – це: 1) здатності та вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) спеціальна сфера знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків. “Компетентний” (від англ. *competent*) – особа, яка має рівень знань та спеціальних умінь, що є достатніми і відповідають певним професійним стандартам [2].

Розмежування понять “компетентність” та “компетенція” є важливим, оскільки через відсутність їх чітких тлумачень досі співіснує декілька підходів до розв'язання проблеми формування й розвитку професійної компетентності. Так, компетентність та компетенції співвідносяться: 1) як форма і зміст (Д. Махотін, Ю. Фролов), 2) як система та її елементи (Ю. Татур), 3) як потенційне та актуальне (І. Зимня, Е. Зеєр, А. Хуторської), 4) як родові і видові поняття (І. Герасимова), 5) як тотожні поняття (О. Гура).

Сучасна психолого-педагогічна наука розробила науковий підхід до досліджуваної нами проблеми – компетентнісний. Цей підхід започатковано англійськими науковцями як суто соціокультурний. У російській науці компетентнісний підхід представлений у роботах А. Хуторського, Б. Вульфсона та ін. Його розробляють також українські вчені: І. Бех, Д. Гришин, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Подмазін, О. Пруцакова, В. Сериков та ін. [5].

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології й науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що науковці переважно послуговуються традиційною й зрозумілою тріадою *знання – вміння – навички*, з якої походить низка категорій і понять. При цьому поняття компетенції також закономірно впливає зі співвідношення знань, умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності. Такий науковий підхід є прийнятним, але не єдиним, про що свідчать зарубіжні наукові дослідження (Б. Оскарссон, С. Шо, В. Хутмаєр, Г. Халаж, Дж. Равен).

Аналізуючи наукову літературу, ми прийшли до висновку, що у професійній педагогіці немає одностайного підходу до розуміння поняття “компетентнісний підхід в освіті”. Різні автори вкладають різний зміст у це поняття. Наприклад:

- компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок, створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багатоаспектного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору;

- особливості навчання на основі компетентності: навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах (принаймні частина навчання відбувається на робочому місці в умовах виробництва);

- компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів;

- компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду фахової діяльності та творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення поставлених завдань та проблем;

- компетентнісний підхід – ставлення на перше місце не поінформованості студента, а його вміння розв’язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і психічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин. З огляду на це, зазначений підхід передбачає такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаньнеорієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій [6].

На думку Л. Коваль, у вищій освіті перехід на компетентісно орієнтовану підготовку розглядається в двох аспектах. По-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативного складника освітнього процесу – набуття студентами компетентностей. По-друге, постає потреба навчити майбутніх фахівців ключовим та предметним компетентностям [1].

Загальною ідеєю компетентісного підходу є компетентісно орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності.

Саме компетентнісний підхід дозволяє здійснити відбір змісту професійної освіти відповідно до потреб особистості, що розвивається і одночасно орієнтує його на інноваційний досвід успішної професійної діяльності в конкретній галузі [3].

Взагалі, поняття “підхід” у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних засобів та прийомів, які діють певним чином на когось. У науковому розумінні поняття “підхід” тлумачиться як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності. Це орієнтує людину на постійне професійне й особистісне самовдосконалення, самостійний пошук нових знань, самостійний розвиток необхідних умінь та навичок.

Компетентнісний підхід зміщує акценти з процесу нагромадження нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в майбутніх фахівців здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних ситуаціях, що потребує від викладача зміщення акцентів у навчально-виховній діяльності з інформаційної до організаційно-управлінської площини. Тобто, якщо в першому випадку він відіграє роль ретранслятора знань, то в другому – організатора освітньої діяльності. Також змінюється і модель поведінки студента – дослідницько-активна самостійна діяльність приходить на зміну пасивному засвоєнню знань. Процес наповнюється розвивальною функцією, яка стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання і включає знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Водночас у системі компетентісного підходу до навчання у вищій школі нових акцентів набувають вимоги до форм і засобів навчання. Професійному становленню фахівців сприяють інноваційні та інтерактивні форми навчання: індивідуальна, інформаційно-технологічна, проєктна та інші. Не менш важливим у реалізації компетентісного підходу є дистанційна форма навчання, особливо для студентів, що навчаються без відриву від виробництва і вирішують комплекс завдань самостійно.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки повинен охоплювати поряд із конкретними знаннями й вміннями студентів їхні здібності, готовність до пізнання, до професійної діяльності, соціальні навички тощо. Формування інструментальних, міжособистісних і системних компетенцій є важливим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців.

Впровадження компетентісного підходу як одного з основних напрямів модернізації вищої освіти України вимагає розв’язання певних проблем, зокрема: оновлення стандартів вищої освіти шляхом розробки концептуальних засад для створення моделі випускника вищого навчального

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

закладу як системи моделей його професійної діяльності та освітньо-професійної підготовки, відповідно до зміни освітньої парадигми розробки і впровадження єдиних підходів до побудови педагогічної системи, яка відповідала б головному завданню вищої школи – формуванню компетентності майбутнього фахівця та інших.

Також, для розв'язання проблеми впровадження необхідно подолати труднощі, які полягають у наступному: відсутність уніфікованого підходу до побудови інваріантної структури компетентності суб'єкта професійної діяльності, що унеможливило детальний опис компетенцій в освітньо-професійній та освітньо-науковій програмах підготовки фахівця і проведення діагностичних заходів; невизначеність підходів до побудови навчального процесу у ВНЗ для формування компетентності фахівця.

Крім того, необхідними нам вважаються зміни у мотивації і ставленні студентів до навчання, у свідомості, роботі й творчості викладачів. Можна констатувати, що всі ці зміни тісно пов'язані і викликані загальними тенденціями розвитку й трансформації європейської та світової освіти [6].

Повертаючись до європейських стандартів компетентності, погоджуємося з думкою І. Лебедева, що компетентність – це здатність діяти в ситуації невизначеності, здатність працювати в команді та навчатися [4]. Зокрема, деякі дослідники вважають, що суттєвим моментом будь-якої компетентності є здатність приймати відповідальні рішення в процесі вирішення конкретних проблем і виконання виробничих завдань. З огляду на це, навички, вміння й знання, яких набуває в ході навчання майбутній фахівець у галузі економіки, повністю узгоджуються з поданим вище визначенням, бо якраз і передбачають, високу научуваність і вміння працювати в команді, здатність долати невизначеність та давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей.

Отже, нове бачення процесу оволодіння знаннями, вміннями й навичками підвищує актуальність компетентісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців, адже на першому плані постає не оволодіння вузькопрофесійними знаннями, а вміннями й навичками узагальненої професійної діяльності.

Перевага компетентісного підходу полягає у тому, що він дає змогу оцінити як знаннєву компоненту, так і особистісні зміни фахівця, які відбулись у процесі професійної підготовки у

вищому навчальному закладі. Запровадження компетентісного підходу у вищому навчальному закладі потребує значних зусиль професорсько-викладацького складу з визначення кола компетенцій, які мають бути сформовані у майбутнього фахівця, виокремлення їх змісту та критеріїв, які б дали змогу визначити рівень сформованості компетенцій.

За переконанням Т. Гуріної, компетентісний підхід базується на розумінні його як спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Тому на основі проведеного аналізу та узагальнення наукових досліджень щодо визначення структури професійної компетентності, узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження, вивчення специфіки професійної діяльності економістів, а також з урахуванням положень освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) та освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки фахівців економічного профілю, нами визначено структуру професійної компетентності майбутніх економістів, що має такі компоненти:

1) компетенції у сфері економічної діяльності (економічне мислення; знання методів економічного аналізу; наявність системного уявлення про структуру і тенденції розвитку української та світової економіки; знання принципів прийняття і реалізації економічних рішень на мікро- та макrorівнях; уміння використовувати економічну інформацію в професійній, виробничій діяльності і повсякденному житті; уміння здійснювати пошук економічної інформації; уміння проводити економічний, стратегічний аналіз та оцінку фінансово-господарської діяльності підприємств; уміння проводити контроль, аудит, перевірку грошових коштів, виробничих запасів, основних фондів у підприємствах, організаціях, установах тощо);

2) компетенції в інших сферах професійної діяльності (система знань з фінансів, маркетингу, аудиту, міжнародної економіки, права, менеджменту; знання нормативно-правової бази);

3) виробничо-діяльнісна компетенція (передбачає знання посадових інструкцій згідно з кваліфікацією фахівця, а саме: обізнаність з вимогами, функціями, правами, обов'язками);

4) інформаційно-комп'ютерна компетенція (стосується роботи з комп'ютерною технікою і визначається таким переліком знань та вмінь: знання теоретичних основ функціонування комп'ютерної техніки; уміння працювати в мережі Internet; уміння користуватися електронною

РОЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ “ЕКОНОМІКА”

поштою; уміння працювати із спеціалізованим програмним забезпеченням; уміння ефективно застосувати інформаційні технології і програмне забезпечення в професійній діяльності);

5) комунікативна компетенція (знання ділового етикету та основ конфліктології, толерантність до існування інших поглядів, ефективна групова взаємодія, позитивна установка щодо себе й оточуючих тощо);

6) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, високий рівень мотивації досягнень, визнання необхідності неперервної освіти впродовж життя тощо).

Нині майбутні фахівці в галузі економіки чекають від освіти:

- забезпечення достатнім рівнем знань, умінь і навичок, що створюють можливість конкурувати на ринку праці;

- наявності професійного підґрунтя в навчанні;

- створення умов вивчення іноземних мов з урахуванням професійної спрямованості;

- якісної підготовки з використанням комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій;

- створення можливостей практичного застосування набутих знань.

Отже, вищі навчальні заклади мають певні зобов'язання в наданні якісної освіти своїм випускникам, що гарантує відповідність одержаних результатів навчання вимогам економічного простору європейських країн, розвиваючи в них мобільність, динамізм, здатність працювати в ситуаціях невизначеності.

Отже, компетентність – стійка здатність ефективно виконувати певний вид діяльності, що охоплює: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду в кожній конкретній галузі економіки; активне оволодіння найкращими досягненнями галузі; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; уміння здобувати інформацію для розв'язання певної проблеми, аналізувати її, висувати гіпотези щодо вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, застосовувати отримані результати для виявлення і розв'язання нових проблем; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей.

Спираючись на викладене вище та орієнтуючись на наукові дослідження й галузевий стандарт вищої освіти, ми визначили основні компоненти структури професійної компетентності майбутніх економістів: 1) компетенції у сфері економічної діяльності, 2) компетенції в інших сферах професійної діяльності, 3) виробничо-діяльнісна компетенція, 4) інформаційно-комп'ютерна компетенція, 5) комунікативна компетенція, 6) компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей. Необхідно зазначити, що компетенції знаходяться у взаємозв'язку, впливають одна на одну, характеризуються відносною стійкістю й взаємодією між собою [5].

Висновки. Отже, з позицій компетентісного підходу рівень освіти визначається здатністю фахівця вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду, а професійну компетентність випускників ВНЗ ми визначаємо як сукупність базових фахових знань, умінь і навичок, попереднього практичного досвіду творчої діяльності та позитивного ставлення до неї, що зумовлює їхньою готовність до успішної професійної діяльності.

1. Елагіна Л.В. *Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода (методология, теория, практика): автореф. дис. док. пед. наук: 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования”.* – Челябинск, – 2008. – 55 с.

2. Захарова Н.В. *Практичне керівництво з впровадження компетентісно орієнтованого підходу до організації методичної роботи в сучасному навчальному закладі [Електронний ресурс] / Н.В. Захарова – Ярмолинці, 2010 – Режим доступу: <http://pravdivkaschool.ucoz.ru/Zaharova/posibnik.pdf>*

3. Коваль Л.В. *Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія.* – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.

4. Лебедев О.Е. *Компетентностный подход в образовании [Электронный ресурс] / О.Е. Лебедев. e Режим доступа :www.nekrasovspb.ru.*

5. Столяренко Т.Л. *Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх економістів /Столяренко Т.Л./ // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – Випуск 42, 2014. – С. 120 – 128.*

6. Ходань О.Л. *Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців ВНЗ [Текст] / О.Л. Ходань // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 29. – С. 232 – 235.*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2016